

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.47>

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЄЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: АНАЛІЗ РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У СПРАВІ ЩОДО ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ

Торбас О.О.,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-1465-4238

Стоянов М.М.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0003-4948-3288

Завтур В.А.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-7171-2369

Торбас О.О., Стоянов М.М., Завтур В.А. Закриття кримінального провадження у зв'язку із декриміналізацією кримінального правопорушення: аналіз рішення Конституційного Суду України у справі щодо презумпції невинуватості.

Стаття присвячена доктринальному аналізу позицій Конституційного Суду України, викладених у Рішенні від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 та формулюванню пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині запровадження ефективних механізмів юридичного захисту особи, провадження щодо якої закривається на підставі п.4 ч.1 ст. 284 КПК України та практики його застосування.

Розглянуто низку теоретичних та практичних аспектів застосування п.4 ч.1 ст. 284 КПК України в світлі позицій, викладених у Рішенні Конституційного Суду України у справі щодо презумпції невинуватості, зокрема: відповідності даного положення КПК України принципу презумпції невинуватості; розмежування різних підстав декриміналізації діяння; потенційних механізмів захисту прав особи, яка бажає бути реабілітованою. Автори відстоюють позицію, відповідно до якої декриміналізація діяння не є однорідною правовою процедурою і фактично має тягнути за собою різні правові наслідки. Відповідно, закриття кримінального провадження через декриміналізацію кримінального правопорушення Верховною Радою України – нереабілітуюча підстава закриття,

а декриміналізація Конституційним Судом України – реабілітуюча, адже неконституційною визнається норма протягом всього часу її існування. Зазначено, що використане законодавцем у п.4 ч.1 ст. 284 КПК України формулювання «вчинене особою» не обов'язково вказує на причетність конкретної особи до кримінального правопорушення, а лише констатує обов'язкову наявність суб'єкта у будь-якому кримінальному правопорушенні.

Запропоновано напрями вдосконалення КПК України в частині впровадження ефективних засобів юридичного захисту особи, провадження щодо якої закривається у зв'язку із декриміналізацією діяння.

Ключові слова: закриття кримінального провадження, досудове розслідування, судове провадження, декриміналізація, Конституційний Суд України, презумпція невинуватості.

Torbac O., Stoianov M., Zavtur V. Closure of criminal proceedings through the decriminalization of criminal offense: analysis of the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case regarding the presumption of innocence.

The article is devoted to the doctrinal analysis of the positions of the Constitutional Court of Ukraine, set out in Decision No. 3-p(II)/2022 of June 8, 2022, and the formulation of a proposal to improve criminal procedural legislation in terms of introducing effective mechanisms for the legal

protection of a person whose proceedings are closed on the basis of Clause 4 Part 1 of Art. 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the practice of its application.

A number of theoretical and practical aspects of the application of Clause 4 Part 1 of Art. 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in the light of the positions set forth in the Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case regarding the presumption of innocence were examined, in particular: compliance of this provision of the Criminal Procedure Code of Ukraine with the principle of presumption of innocence; delineation of various grounds for decriminalization of an act; possible mechanisms for protecting the rights of a person who wishes to be rehabilitated. The authors defend the position according to which decriminalization is not a uniform legal procedure and in fact should entail different legal consequences. Accordingly, the closure of criminal proceedings due to the decriminalization of a criminal offense by the Verkhovna Rada of Ukraine is a non-rehabilitative reason for closure, and decriminalization by the Constitutional Court of Ukraine is a rehabilitative one, because the norm is recognized as unconstitutional throughout its existence. It is noted that used by the legislator in Clause 4 Part 1 of Art. 284 of the Criminal Code of Ukraine, the wording «committed by a person» does not necessarily indicate the involvement of a specific person in a criminal offense, but only states the mandatory presence of the subject in any criminal offense.

Directions for improvement of the Code of Criminal Procedure of Ukraine in terms of implementation of effective remedy for person against whom the proceedings are closed in connection with the decriminalization of criminal offence are proposed.

Key words: closure of criminal proceedings, pre-trial investigation, court proceedings, decriminalization, Constitutional Court of Ukraine, presumption of innocence.

Вступ. 8 червня 2022 року Конституційний Суд України (далі - КСУ) у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича прийняв рішення щодо невідповідності п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України («кримінальне провадження закривається у разі, якщо набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою») Конституції України [1]. Обґрунтовуючи свою позицію, КСУ зазначив, що дане положення суперечить принципу презумпції невинуватості та обмежує право учасників кримінального провадження на доступ до правосуддя. Указане актуалізує необхідність наукового осмислення позиції КСУ та пошуку подальших шляхів вдосконалення законодавчої моделі закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої п.4 ч.1 ст. 284 КПК України.

Стан опрацювання проблематики. До теоретичних та практичних проблем нормативної регламентації закриття кримінального провадження звертались Ю.П. Аленін, І.В. Басиста, Н.Л. Боржецька, Г.І. Глобенко, І.В. Гловюк, В.Г. Дрозд, О.В. Капліна, Г.Р. Крет, А.В. Лапкін, В.В. Навроцька, Х.М. Павич, Г.В. Рось, О.Ю. Татаров, І.А. Тітко, К.В. Токаренко, Д.В. Шилова та ін.. Окремі роботи присвячені безпосередньо питанням закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої п.4 ч.1 ст. 284 КПК України (І.В. Басиста, І.В. Гловюк). Втім, відповідна проблематика не розглядалася в контексті Рішення КСУ у справі щодо презумпції невинуватості в силу новизни цього аспекту.

Метою даного дослідження є доктринальний аналіз позицій КСУ, викладених у Рішенні від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 та формулювання пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині запровадження ефективних механізмів юридичного захисту особи, провадження щодо якої закривається на підставі п.4 ч.1 ст. 284 КПК України та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Визнаючи таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), п.4 ч.1 ст. 284 КПК України, Конституційний Суд виходив із таких позицій, які викладені у Рішенні від 08 червня 2022 року:

1) принцип презумпції невинуватості обумовлює необхідність створення таких механізмів юридичного регулювання щодо завершення кримінального провадження, які убезпечать від сумнівів у винуватості особи у вчиненні такого діяння, яке вважалось кримінальним правопорушенням до його декриміналізації;

2) закриття кримінального провадження стосовно особи без її на те згоди та ефективного судового захисту, внаслідок чого залишається сумнів у невинуватості особи, унеможливлення реабілітації особи після такого закриття є порушенням конституційного права на судовий захист;

3) закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування за нереабілітаційною підставою, визначеною оспорюваним приписом статті 284 Кодексу, обумовлює закономірний сумнів у невинуватості особи, стосовно якої у такий спосіб закрито кримінальне провадження, негативно впливає на її репутацію, честь та гідність, а також спричиняє суперечливе сприйняття такої особи в суспільстві;

4) словосполучення «вчинене особою», яке міститься в цьому приписі, фактично вказує на беззаперечну винуватість такої особи у вчиненні діяння, яке до його декриміналізації вважалось кримінальним правопорушенням. Тим самим на законодавчому рівні уможливлено порушення презумпції невинуватості особи, оскільки декриміналізація діяння не спростовує причетності та

кої особи до вчинення кримінального правопорушення в минулому та не усуває закономірних загроз її репутації, честі та гідності [1].

Власне саме ці аргументи КСУ пропонуємо проаналізувати детальніше з позиції законодавства, практики його застосування, а також правової доктрини.

Розкриваючи сутність невідповідності принципу презумпції невинуватості, КСУ зазначив, що «приписи статей 1, 3, 8, 62 Конституції України у їх взаємозв'язку вказують на позитивний обов'язок держави забезпечувати дотримання презумпції невинуватості особи на всіх стадіях кримінального провадження та після його завершення аж до спростування такої презумпції в законному порядку судом виключно в обвинувальному вирокі. Це, зокрема, означає, що особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення, після закриття стосовно неї кримінального провадження з будь-яких підстав має сприймати вся публічна влада як таку, що не вчиняла кримінального правопорушення, поведження з нею має відповідати такому сприйняттю та не спричиняти жодного явного осуду чи натяку на нього, не формувати негативного сприйняття суспільством такої особи, не підривати її репутацію тощо» [1]. Повністю погоджуючись з такою позицією та не применшуючи значення презумпції винуватості для кримінального судочинства у демократичному суспільстві, необхідно зазначити, що дану засаду не слід абсолютизувати та тлумачити не виправдано широко, покладаючи на державу необмежені обов'язки щодо забезпечення її реалізації. Відповідно до принципу презумпції невинуватості, на державу покладається обов'язок довести винуватість особи в порядку, передбаченому чинним законодавством. До цього ж особа вважається невинуватою і поведження з нею має бути як з такою, яка не вчиняла відповідне кримінальне правопорушення. Тобто на державу покладається обов'язок доведення винуватості та обов'язок щодо правильного поведження з особою, проте не покладається обов'язок доводити невинуватість особи. У кримінальній процесуальній доктрині сформувався загальноновизнаний постулат: ніхто не повинен доводити свою невинуватість, а недоведене вина дорівнює доведеній невинуватості. В цілому, аналізуючи положення принципу презумпції невинуватості, можна зробити висновок, що особа з позицій змісту даної засади може мати лише два статуси: винуватої та невинуватої. Особа може бути визнана винуватою лише після того, як обвинувальний вирок щодо неї набрав законної сили. До цього моменту особа є невинуватою, і ніяких проміжних статусів вона мати не може. Власне на цьому і базується презумпція невинуватості, яка не вимагає від

держави вчинення додаткових дій щодо визнання факту невинуватості особи. Очевидна проблема полягає в тому, що така концепція по своїй суті не є ідеальною і не завжди може бути втілена в реальному житті. Особі, яка була підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні, іноді недостатньо лише констатації її невинуватості через формулювання «вина недоведена», адже, як правило, запит суспільства полягає у чіткій констатації факту невинуватості. Однак ми повинні підкреслити, що ця проблема пов'язана не стільки з якістю законодавства, скільки з низьким рівнем правової культури населення. Якщо звертатися до практики ЄСПЛ за ст. 6 Конвенції в частині порушення принципу презумпції невинуватості, то переважна більшість питань з цього аспекту виникають в контексті публічних виступів та публікацій представників органів влади, що здійснюють провадження (рішення ЄСПЛ у справах «Шагін проти України», «Аллен де Рібемон проти Франції», «Довженко проти України», «Грабчук проти України»), формулювання процесуальних документів до постановлення вироку (рішення ЄСПЛ у справі «Навальний і Офіцеров проти Росії»), застосування запобіжного заходу (рішення ЄСПЛ у справі «Луценко проти України») тощо. Тобто ЄСПЛ розглядає відповідний стандарт справедливого судового розгляду здебільшого в контексті заяв і висловлювань представників публічної влади, а не приватних осіб або представників громадськості. У рішенні «Мітянін і Леонов проти Росії» Суд зазначив, що у разі, якщо оскаржувані висловлювання зроблені приватними структурами (наприклад, газетами) і не є дослівним відтворенням (або іншим прямим цитуванням) будь-якої частини офіційної інформації, наданої владою, питання не виникає в межах статті 6 § 2, але може виникати в межах статті 8 Конвенції [2].

Загалом, на рівні нормативної регламентації невинуватість особи у разі відсутності обвинувального вироку не має підлягати сумніву. Однак у судовій практиці можуть виникати випадки, коли особі недостатньо лише прийняття судом рішення про закриття щодо неї кримінального провадження та формальної відсутності обвинувального вироку, і саме задля відновлення своєї репутації вона бажає продовження провадження та прямої констатації своєї невинуватості у судовому рішенні. Для цього їй потрібні додаткові механізми ефективного захисту своїх прав, які у чинному КПК України фактично відсутні.

Власне з цього приводу КСУ і зазначив, що «принцип презумпції невинуватості обумовлює необхідність створення таких механізмів юридичного регулювання щодо завершення кримінального провадження, які убезпечать від

сумнівів у винуватості особи у вчиненні такого діяння, яке вважалось кримінальним правопорушенням до його декриміналізації» [1]. Тобто держава не повинна доводити невинуватість особи, але повинна надати можливості для додаткового захисту особи в межах кримінального провадження. Очевидно, що саме з цією метою підстави для закриття кримінального провадження у доктрині традиційно прийнято поділяти на реабілітуючі та нереабілітуючі. Хоча такий поділ є в значній мірі умовним, адже, як зазначається навіть у самому рішенні КСУ, «у національному юридичному регулюванні немає такої чіткої класифікації». Здійснюючи класифікацію підстав закриття кримінального провадження на реабілітуючі та нереабілітуючі, науковці та практики, як правило, посилаються на п. 2 ст. 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», відповідно до якого право на відшкодування шкоди виникає у випадках закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпання можливостей їх отримати. У зв'язку з цим у правовій доктрині прийнято підстави закриття кримінального провадження, передбачені п.п. 1-3 ч. 1 ст. 284 КПК України відносити до реабілітуючих, а інші – до нереабілітуючих. Проблема полягає в тому, що такий розподіл (як і власне формулювання «реабілітуючі» та «нереабілітуючі») є суто умовними, адже на нормативному рівні ніяк не закріплений. Власне віднесення п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України (декриміналізація кримінального правопорушення) до реабілітуючих чи нереабілітуючих підстав закриття кримінального провадження і було одним із тих питань, відповідь на яке надавав КСУ, дійшовши висновку, що п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України відноситься до нереабілітуючих, пославшись також на аналогічну позицію Верховного Суду. Щодо останньої, то слід зазначити, що у Постанові колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 25 лютого 2021 року було зазначено, що «п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України дійсно не тягне для обвинуваченої особи кримінально-правових наслідків, оскільки кримінальна відповідальність за відповідні дії фактично перестає існувати. Тобто суть закриття провадження в такому випадку виключає можливість саме кримінального переслідування обвинуваченої особи. Однак таке закриття не є реабілітуючою обставиною у площині інших суспільно-правових відносин, оскільки особа за вказані дії може бути притяг-

нута до іншого виду юридичної відповідальності, зокрема до цивільної, дисциплінарної, адміністративної» [3]. Тобто ВС визнає той факт, що закриття кримінального провадження на підставі п.4 ч.1 ст. 284 КПК України потенційно може мати певні негативні правові наслідки.

Визнаючи неконституційним положення п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України, КСУ в значній мірі обґрунтовував свою позицію сумнівністю формулювання «за діяння, вчинене особою». Як було зазначено у рішенні, «Конституційний Суд України вважає, що сповосполука «вчинене особою», яка міститься в цьому приписі, фактично вказує на беззаперечну винуватість такої особи у вчиненні діяння, яке до його декриміналізації вважалось кримінальним правопорушенням. Тим самим на законодавчому рівні уможливлено порушення презумпції невинуватості особи, оскільки декриміналізація діяння не спростовує причетності такої особи до вчинення кримінального правопорушення в минулому та не усуває закономірних загроз її репутації, честі та гідності» [1]. Ми вважаємо, що використане законодавцем формулювання «вчинене особою» не обов'язково вказує на причетність конкретної особи до кримінального правопорушення. Вносячи відомості в ЄРДР та починаючи досудове розслідування, працівники правоохоронних органів презюмують наявність кримінального правопорушення. Обов'язковим елементом складу кримінального правопорушення є суб'єкт. Тому, презюмуючи наявність кримінального правопорушення, передбачається, що його вчинила певна особа (або група осіб), яка на даному етапі досудового розслідування ще може бути не встановлена. Таким чином ми не вважаємо, що п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України стосується прав конкретної особи, адже на момент декриміналізації така особа все ще може бути не встановлена, але це не перешкоджає закриттю кримінального провадження за даною підставою. Формулювання «за діяння, вчинене особою» лише констатує обов'язкову наявність суб'єкта у будь-якому кримінальному правопорушенні, в іншому ж випадку, таке кримінальне провадження повинно закриватися за п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України.

КСУ, визнаючи неконституційним п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України, зазначив, що дане положення «втілює принцип *nullum crimen nulla poena sine lege*, але не забезпечує дотримання конституційних прав на повагу до людської гідності, судовий захист, принципу презумпції невинуватості». Тобто Конституційний Суд України не вважає дану підставу закриття кримінального провадження концептуально неприйнятною (більше того, існування такого положення гарантує виконання низки міжнародних засад кримінального судочинства), але вказує на від-

сутність механізму захисту прав особи, яка бажає бути реабілітована. Така позиція впливає з того, що п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України відноситься до нереабілітуючих підстав закриття кримінального провадження. Також звертаємо увагу на той факт, що КСУ відстрочив набрання чинності свого рішення на 3 місяці, надаючи можливість парламенту привести у відповідність до Конституції України кримінальне процесуальне законодавство, не ліквідовуючи при цьому декриміналізацію як підставу закриття кримінального провадження.

У літературі вже висловлювалися пропозиції щодо вдосконалення механізмів юридичного захисту особи, яка наполягає на продовженні кримінального провадження відносно себе з метою відновлення своєї честі і гідності. Наприклад, І.В. Гловюк пропонує такий порядок: за наявності підстав закриття судом кримінального провадження, передбачених п.4,7,10 КПК України суд не може прийняти відповідне рішення, якщо обвинувачений проти цього заперечує. У таких випадках, якщо обвинувачений під час судового засідання наполягає на ухваленні виправдувального вироку, суд має продовжувати провадження у загальному порядку та ухвалити виправдувальний вирок, або, якщо доводи обвинуваченого не підтвердилися, закрити провадження за відповідною підставою, стосовно якої заперечував обвинувачений [4, с. 137]. Втім, ця пропозиція стосується лише закриття кримінального провадження у судовому провадженні, натомість прийняти таке рішення можуть також і слідчий, дізнавач, прокурор під час досудового розслідування.

І.В. Басиста вважає, що у разі, якщо одночасно наявні підстави для закриття кримінального провадження, передбаченого п.4 ч.1 ст. 284 КПК України та ухвалення виправдувального вироку, суд має ухвалити виправдувальний вирок [5, с. 116]. Свою позицію науковиця обґрунтовує тим, що прийняття рішення про закриття кримінального провадження є правом суду, а постановлення виправдувального вироку – обов'язком, який у даному випадку має домінуючий характер. Ця позиція по суті знайшла відображення у Постанові ККС ВС від 11 грудня 2019 року (судова справа № 153/1289/18) [6]. І хоча такий підхід є слушним, він вступає в колізію з іншими нормами КПК України, адже суд у такому випадку допускає істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, передбачене п.1 ч.1 ст. 412 КПК України – за наявності підстав для закриття судом провадження в кримінальній справі його не було закрито.

Як вже було зазначено вище, ідея розподілу всіх підстав закриття кримінального провадження на реабілітуючі та нереабілітуючі ґрунтується на положеннях Закону України «Про порядок

відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду». В той же час ми хочемо підкреслити, що сама по собі декриміналізація не є однорідною правовою процедурою і фактично має тягнути за собою різні правові наслідки. Змоделюємо дві ситуації. Перша ситуація: Верховною Радою України приймається закон, яким виключається кримінальна відповідальність за окремі кримінальні правопорушення. Це може бути пов'язане, наприклад, зі зміною політичної, соціальної чи економічної ситуації в країні (приклад – декриміналізація економічних злочинів (ст.ст. 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234, 235 КК України) у 2012 році). Таким чином, на момент набрання чинності закону кримінальне провадження повинно бути закрито на виконання засади *nulla poena sine lege* (немає покарання без закону, який його передбачає). Проте такий вид декриміналізації є яскравим прикладом нереабілітуючої підстави закриття кримінального провадження, адже в момент вчинення протиправних дій особа діяла всупереч чинному кримінальному законодавству, тобто реально вчиняла злочин, і лише зміна позиції законодавця дозволяє особі уникнути кримінальної відповідальності (за умови, що винуватість особи була би доведена). Друга ситуація: Конституційний Суд України визнає неконституційним окреме положення КК України, таким чином декриміналізуючи його (приклад – визнання неконституційною статтю про незаконне збагачення у 2019 році). Встановлюючи неконституційність окремого положення, КСУ фактично стверджує, що така норма була неконституційною з самого початку її існування. Відповідно особа, яка підозрюється чи обвинувачується у такому кримінальному правопорушенні, жодних незаконних дій не вчиняла. Тобто декриміналізація КСУ має ретроспективний характер, адже декриміналізує діяння з моменту існування відповідної норми, а Верховна Рада України декриміналізує норму вже постфактум, а тому ретроспективного характеру не має. У зв'язку з цим виникає досить логічний висновок: закриття кримінального провадження через декриміналізацію кримінального правопорушення Верховною Радою України – нереабілітуюча підстава закриття, а декриміналізація Конституційним Судом України – реабілітуюча, адже неконституційною визнається норма протягом всього часу її існування.

З цієї позиції, висновок про віднесення п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України до нереабілітуючих підстав закриття кримінального провадження не виглядає так однозначно, і в залежності від того, який саме суб'єкт здійснив декриміналі-

зацію діяння – Верховна Рада України чи КСУ – особа, відносно якої здійснювалося кримінальне провадження, повинна зазнавати різних правових наслідків. Крім того, Конституційний Суд України, декриміналізуючи статтю особливої частини КК, не приймає будь-яких законів, а тому застосування п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України «набрал чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою» в даному випадку взагалі є сумнівним. Виходячи із цього, слід констатувати, що закриття кримінального провадження у випадку декриміналізації кримінального правопорушення Верховною Радою України та КСУ – це різні підстави закриття кримінального провадження, адже підстави (а значить і наслідки) такої декриміналізації між собою різняться.

На нашу думку, найоптимальнішим способом удосконалення КПК України в цій частині буде внесення одразу двох змін до ст. 284 КПК України: удосконалення п. 4 ч. 1 та введення нового пункту щодо декриміналізації кримінального правопорушення.

Щодо п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України. Як вже було зазначено, КСУ не вважає саму підставу закриття кримінального провадження через декриміналізацію неконституційною, неконституційною є неможливість особи довести свою невинуватість у випадку декриміналізації. У зв'язку з цим, ми пропонуємо застосувати вже відомий у кримінальному провадженні інститут реабілітації померлої особи. Так, КПК України дозволяє продовження кримінального провадження у випадку смерті підозрюваного чи обвинуваченого, якщо це потрібно для їх реабілітації. Можна припустити, що якщо задля реабілітації особи кримінальне провадження може відбуватися відносно померлого, так само воно може відбуватися і відносно декриміналізованого діяння. Тим більше, сам Конституційний Суд України обґрунтовує своє рішення «унеможливленням реабілітації особи після такого закриття», що є аргументом на користь коректності такого категоріального апарату. В такому випадку особі надається реальна можливість довести свою невинуватість та реабілітуватися. Очевидно, що інститут реабілітації померлої особи має дуже багато недоліків та прогалин, тому таку зміну КПК складно назвати ідеальною. Водночас, вона буде стимулювати законодавця вирішувати проблеми, які існують в КПК з моменту його прийняття в частині здійснення кримінального провадження з метою реабілітації померлої особи. Очевидно, що мотивація законодавця при декриміналізації кримінального правопорушення може бути різною. В одних випадках таке рішення може пояснюватися економічною та соціальною вигодою, в інших – парламент може виконувати функцію самоконтролю та скасову-

вати статті КК України, які, на його думку, є неконституційними та, відповідно, незаконними. В такому випадку парламент не чекає відповідного рішення КСУ, а самостійно приводить КК у відповідність до Конституції України. При цьому розмежувати мотиви декриміналізації Верховною Радою майже неможливо, адже інколи вони можуть між собою переплітатися. Тому ми вважаємо, що питання реабілітації особи, відносно якої закривається кримінальне провадження за п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України має вирішуватися відповідно до специфіки кожного конкретного кримінального провадження, адже дане положення КПК України автоматично не реабілітує особу.

Щодо декриміналізації КСУ. На відміну від декриміналізації Верховною Радою, КСУ декриміналізує кримінальне правопорушення тільки внаслідок визнання відповідного положення неконституційним. Таким чином, декриміналізація КСУ завжди буде реабілітуючою, а тому така підстава закриття кримінального провадження вимагає окремого закріплення в ст. 284 КПК України. Більше того, зміни повинні бути внесені і до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», в якій має бути чітко прописано, що декриміналізація кримінального правопорушення КСУ є безумовно реабілітуючою підставою закриття кримінального провадження.

Висновок. Вищевикладене дозволяє сформулювати такі зміни та доповнення до КПК України та інших законів:

1) викласти п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України наступним чином: «набрал чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації особи». Ми спеціально не уточнюємо статус такої особи, адже реабілітації може потребувати не лише підозрюваний чи обвинувачений, а і особи, відносно яких, наприклад, проводились слідчі (розшукові) дії, але про підозру їм не було повідомлено. За такої регламентації, у разі виявлення підстави для закриття кримінального провадження, передбаченої п.4 ч.1 ст. 284 КПК України у досудовому розслідуванні і незгоди особи з прийняттям такого рішення, провадження може завершитися або винесенням постанови про закриття кримінального провадження на підставі п.1,2 ч.1 ст. 284 КПК України або, якщо особа неспроможна довести свою невинуватість, – на підставі п.4 ч.1 ст. 284 КПК України. У судовому провадженні за таких обставин суд може або постановити виправдальний вирок або закрити кримінальне провадження на підставі п.4 ч.1 ст. 284 КПК України;

2) доповнити ч. 1 ст. 284 КПК України новим пунктом такого змісту «п. 4¹) Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) закон або частину закону, яким передбачена кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою». Така підстава закриття кримінального провадження повинна бути безумовно реабілітуючою;

3) доповнити п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» та викласти в наступній редакції: «закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення, невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпання можливостей їх отримати або визнання Конституційним Судом України таким, що не відповідає Конституції України (неконституційності) закону або частини закону, яким передбачена кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою». Така зміна дозволить в майбутньому виключити будь-які сумніви щодо реабілітаційної природи даної підстави закриття кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Другого Сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості) від 08 червня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-22#Text> (дата звернення: 11.07.2022)
2. Посібник із статті 6 Європейської Конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf (дата звернення: 11.07.2022)
3. Постанова Касаційного кримінального Суду Верховного Суду від 25 лютого 2021 року, судова справа № 332/2858/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95242108> (дата звернення: 11.07.2022).
4. Гловюк І.В. Щодо питання удосконалення моделі закриття кримінального провадження у судовому провадженні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2021. № 42. Том 1. С. 130-137.
5. Басиста І. Закриття кримінального провадження на підставі набуття чинності закону, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою: окремі проблеми. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. Випуск 71. С. 108–121.
6. Постанова Касаційного кримінального Суду Верховного Суду від 11 грудня 2019 року, судова справа № 153/1289/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86435698> (дата звернення: 11.07.2022).